

ember életéből végül is a történelem „jóvoltából” a szülőhelyen eltöltött idő alig ölel fel néhány esztendőt, s mégis... Skultéty Csaba ragaszkodása szülőföldjéhez, a múlt emlékek megörökítésének vágya és azok megőrzése példaadó, ahogy példaadó a könyv tartalma és nyelvezete is.

Ha lehet valami kifogásolnivaló a kötet esetében: az a szerény példányszám. A könyv impresszumában a következő olvashatjuk: „Készült: 500 példányban”. Magam úgy vélem, egy ilyen könyvnek legalább néhány ezer példányban kellene megjelennie, és jó lenne, ha minden példányra legalább három-négy olvasó jutna.

Márpedig a szerző – vélem/remélem én –, közvetíteni is akart. Közvetíteni valamit a lassan feledés homályába vesző múltból: hitet, hazaszeretetet, mások iránti megbecsülést, a tudás iránti vágyat, a mindenki számára kijáró tiszteletet, a tisztességet és a tisztas

munka szükségességét, amelyet mindig, mindenhol, mindenki számára biztosítani kellene.

Ő maga birtokában van mindezeknek. Élete a magyarság szolgálatában úgy telt, hogy mindig figyelt másokra, és tiszteletben tartotta más népek, nemzetek fiainak érzelmeit. Soknyelvűsége, a különböző kultúrák ismerete segítette őt abban, hogy hosszú évtizedes emigráció után hazatérve is megmaradjon magyarnak és egyben európainak. Szülőföldjére, Nagykaposra előbb, mint „turista/vendég” érkezett meg, majd 2005-ben a település díszpolgára lett. Budán pedig új otthonra lelve írja könyveit, cikkeit, készíti kiállításait, és osztja meg emlékeit mindazokkal, akik érdeklődnek a néhai elcsatolt területek – különös tekintettel a Felvidék, Kárpátalja – magyarságának lassan eltűnő, feledés homályába tűnő múltja iránt.

Szakály Sándor

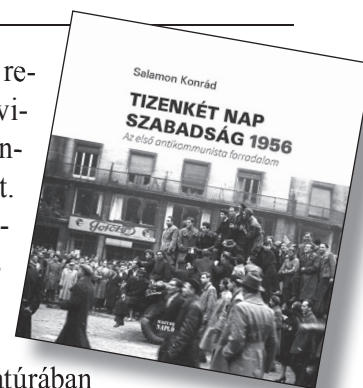
1956 írásban és képen Salamon Konrád: *Tizenkét nap szabadság – 1956. Az első antikommunista forradalom*, Magyar Napló Kiadó, 2014.

Szakkönyvek százai olvashatók az 1956-os eseményekről. Évtizedekig önálló '56-os kutatóintézet működött. Mégsem készült el a forradalmi felkelésről az idő próbáját is kiálló, megfelelő terjedelmű és az éppen aktuális politikai irányzatoktól magát függetleníteni tudó népszerűsítő összefoglalás. Salamon Konrád munkájának eredményeként végre kezünkbe vehetünk egy olyan könyvet, amely lényegét tekintve megfelel ezeknek a követelményeknek.

A könyv szövegét a jeles történész írta, míg a szokatlanul terjedelmes képsorozatot Réger Ádám állította össze. Salamon Konrád hasznosította korábbi középiskolai és főiskolai tankönyveinek eredményeit. A hazai eseménysor bemutatása mellett elmélyülten foglalkozott a nemzetközi színtér fordulataival. Ami a világban történt, az elválaszthatatlanul összefüggött a magyarországi történésekkel. A desztalinizáció lassan, de elkerülhetetlenül végbemenő folyamata igen erőteljesen hatott nálunk. Talán jobban, mint a többi szovjetek által uralt gyarmati diktatúrában, hiszen nálunk már közvetlenül Sztálin halála után létrejött Nagy Imre vezetésével a kommunista párton belüli

reformellenzék. Azonban a reformfolyamat a szovjet világbirodalomban csak tendenciaszerűen érvényesült. Gyakoriak voltak a hatalomért folytatott szenvedélyes küzdelem miatt a moszkvai vezetésben a megtorpanások. A szovjet diktatúrában mindig különleges szerepe volt titkosszolgálatok vezetőinek, 1953 nyarán azonban sikerült a politikai vezetőknek eltávolítani a színről Lavrentij Beriját, aki reformokat ígért. Eleinte úgy látszott, hogy Malenkov fog Sztálin örökébe lépni, de háttérbe szorult, és a Bulganyin-Hruscsov páros vette át az irányító szerepet. Csak 1957 nyarán tudott Hruscsov megszabadulni társától, legalábbis a vezető poszton. A moszkvai bizonytalanság rányomta a bélyegét a budapesti kamarilla erőviszonyaira. Rákosi Mátyás ügyesen ki tudta használni ezeket a hatalmi ellentéteket, s 1955-ben kiszorította mind a vezetésből, mind a pártból Nagy Imrét.

Az összefoglalás érzékelteti, hogy milyen visszhangot váltott ki a változásokat kívánó magyar pártelitből ez a hatalmi marakodás. Nem eltávolította őket a reformoktól, hanem inkább radikalizálta őket. 1956 elején, a XX. kongresszus határozata nyomán megismerkedhetett a nemzetközi, s nyomában a hazai közvélemény a sztálini évtizedek igazi arcával, s egyre

nyíltabban kezdte követelni Rákosi menesztését. Ő azonban olyan mélyen be volt ágyazódva a hatalomba, s olyan sikeresen intrikált Nagy és hívei ellen Moszkvában, hogy egészen 1956 júliusáig megmaradt a párt első titkári pozíciójában. Késői leváltásához hozzájárult, hogy a szovjetek jól ismerték a magyar lakosság igazi érzelmeit, és világos volt számukra, hogy Nagy Imre népszerű politikus. Látták azt, hogy egyre kevésbé hisznek az idegenből kikényszerített politikai rendszer reformálhatóságában. Az osztrák államszerződés 1955. évi megkötése, Ausztria semlegesítése után a közvélemény többsége már nem a kommunizmus dimenzióiban gondolkodott. A hol engedélyezett, hol betiltott Petőfi Kör rendezvényei egyre inkább valamiféle rendszerváltozásról szóltak, s nem a rendszer megújítását célzó belső reformokról. Ezért találó a könyv alcíme: *Az első antikommunista forradalom*. A hatalmi eliten belül, pontosabban inkább annak holdudvarában, írói, újságírói, művészeti körökben és nem utolsósorban az egyetemi diákság körében, amely alapos megvalogatása révén a rendszer kedvezményezettjének számított, egyre nyíltabban kezdett politizálni az ellenzék.

A nyomdatechnikailag nagyon igényes kiadvány kifejező képek sorával mutatja be ezt a mozgalmat, amely ugyan látens módon már Nagy Imre 1953-as színre lépése óta, de 1956 januárja óta nyíltan jelen volt a közéletben. A munka kevésbé ismert képek segítségével igazolja a fentieket. A 23-ai tüntetésen sem a vörös zászlót, sem a címeres nemzetiszínűt nem lehet látni. A szerencsétlen, szovjet mintájú címert – a Bem-szobor felé menetelve – már a Bajcsy-Zsilinszky úton kivágták a zászlókból, amelyeknek még ugyan csekély a számuk, de jól mutatja azt a szünetet, azt a levegővételt, ami az oktrojált jelkép elutasítása, s az igazi nemzeti trikolor elővétele között kitapintható volt. A nemzetközi összefüggésekre utal a lengyel zászlók jelenléte. Folytatva a kötet képeinek elemzését, kijelenthetjük, hogy ez az első olyan kiadvány, amely képanyagában kiegyensúlyozott. A Kádár-korszak kiadványai csak a népítéleteket ábrázoló fotókat közölték, míg 1989 után, az ellenkező végletbe esve, ezek eltűntek a képek közül, s csak a korábban eltiltott vagy elhallgatott dokumentumok kísérték a szövegeket. A forradalom képi megjelenítésében rejlt nagy lehetőségeket korán felismerték. 1956 őszén több tudósítóhoz hasonlóan Budapesten fényképezett Erich Lessing, John Sadovy és Jean-Pierre Pedrazzini. Utó-

bi a Köztársaság téren kapott halálosnak bizonyuló lövést. A szörnyű tragédiát, amely során mindkét oldalról összesen mintegy 50 fő esett áldozatul, végig fotózták az említettek. Ezek a képek bejárták a világsajtót, kompromittálva a forradalmat. A több mint 100-100 áldozatot követelő Kossuth téri, valamint salgótarjáni vérengzésről nem készültek, vagy csak évtizedek múltán kerültek elő rossz minőségű, amatőr felvételek. Lessing és Sadovy világhírnévre tett szert. Felvételeik segítségével több tüntetőt és lincselőt azonosítottak, elítéltek; sokukat kivégezték. Bírósági felhasználásukat igazolja – többek között – Jobbágyi Gábor, aki kutatásai közben, bírósági anyaghoz csatolt terhelő bizonyítékként talált rá egy fényképgyűjteményre (*Szigorúan titkos emlékkönyv*, Szabad Tér Kiadó, 1998). A kötet a megrázó háborús jeleneteket ábrázoló fotókkal együtt közölte a forradalom idején keletkezett népi rigmusokat, az ún. '56-os kuruc verseket. Azt, hogy a békésnek indult tüntetésből háború lett, azzal erősíti meg Jobbágyi, hogy a József körút Baross utca és Üllői út közötti 200 méteres szakaszán kilenc évesen 23 kilótt tankot és rohamlöveget számolt össze.

A fotóalbumokban rejlt lehetőségekre ébredt rá Bayer Zsolt is, aki minieszéket csatolt a kiválogatott fotókhoz (*1956 „...hogyan legyen jel”* – XX. Századi Intézet és Történelmi Hivatal. é. n.)

A kötet képeinek java részét az MTI, Fortepan és Nagy Gyula gyűjteményeiből válogatták nagy gondal és hozzáértéssel, ügyelve a minőségre. Arról nem a szerkesztők tehetek, hogy kevés fotó készült a vidéki eseményekről, ezért például a miskolci forradalomról csak egy elmosódott felvétel kerülhetett a kötetbe. Több évtized múltán még mindig kerülnek elő '56-os képek. Az események megörökítése a forradalom leverése után főbenjáró bűnnek számított. 1957 tavaszán a rendőrség végigjárta az összes fotószaküzletet, a fényképezők műterméit és lakásait, s elkobozta a fotókat és a filmtekercseket. Mégis sikerült a képek egy részének átvészelnie ezt az időszakot. A fényképezők megfélemlítése oly mértékű volt, hogy még ma is előfordul, hogy nem merik készítőik névvel vállalni munkájukat, ha nyilvánosságra kerülnek.

Az események alatt Magyarországon tartózkodó tudósítók sok felvételt készítettek. Mint említettük, ellentmondásos szerepe lett munkájuknak. A fotóanyagok mindig különösen alkalmasak voltak a tendenciózus válogatásra, a hamisításra. Itt volt az ideje,

hogy kezünkbe vehessünk egy kiegyensúlyozott, koncepciózus képanyagot. A kötetben az utca eseményei mellett a politikusok arcképei is helyet kaptak. Sikerült az események higgadt, kronológikus tárgyalása mellé elhelyezni a szereplők arcképét. Sokszor kulcsfontosságú pillanatokban villant a vaku. Például a körülmények kedvezőtlenége ellenére maradt fenn dokumentum Nagy Imre október 23-i parlamenti beszédéről, az álságosnak bizonyult magyar–szovjet tárgyalásokról. Salamon Konrád arra is ügyelt, hogy a döntéshozók, szereplők közül senki se maradjon ki a gyűjteményből. Még a korszak jó ismerőjének is sikerült meglepetést okozni a Petőfi Párt vajdahunyadvári megalakulásáról közölt felvétellel, ahol B. Farkas Ferenc megnyitó beszédét az első sorból hallgatja Veres Péter, Illyés Gyula és Tamási Áron. Nem maradtak ki a sorból a fegyveres harcok főszereplői sem: Szabó János a Széna térről, vagy Mesz János, aki szovjet tankok tucatjait semmisítette meg, s a második offenzíva alatt fegyverrel a kezében halt meg.

Kovács Béla, a Kisgazdapárt 1947 telén elhurcolt vezetője kilenc éves szovjetuniói „átnevelése” utáni megtört arcát nézve magyarázatot kapunk arra, miért nem lépett határozottabban a színre, s hagyta a kisgazda gondolatot Dudás Józsefnek felhasználni. A szerző megfelelő alap kutatások híján nem foglal állást az utóbbi megítélése tárgyában. Nem maradnak ki a kötetből a forradalom teoretikusai sem: Bibó István és Németh László. Írásaik rövid ismertetése és arcképük hozzájárul a kiadvány teljességéhez. Az Írószövetség tevékenységének dokumentálása szintén példászerű. A fényképek mellett számos korabeli felhívás és kiáltvány reprintje szolgál útmutatóul az olvasóknak. Egyetlen képaláírásban találtunk csak hibát. A Tanács körúton (ma Károly körút) felvonuló, tüntetőket szállító szovjet páncélosok nem október 24-én, hanem 25-én vitték a fiatalokat a Kossuth térre, ahol, mint ismert, a forradalom legpusztítóbb sortüze szedte áldozatait.

Visszatérve a kötet tartalmára, megállapíthatjuk: Salamon Konrád nem kényszeríti olvasóit koncepciója elfogadására. Hagyja, hogy a tények, történések, s – végül – a plasztikus, remekül válogatott képek fogalmazzák meg véleményüket, ami természetesen különbözhet egymástól. Sokakat meg fog ragadni a felvételeken látható tüntetések sodró lendülete, lelkes spontaneitása. Mások ráébredhetnek arra, hogyan eszkalálódtak az események a szerencsétlen szovjet döntés – a páncélosok és a gyalogság mozgósítása –

következtében egyik óráról a másikra nemzeti felkeléssé, háborúvá. A képek híven beszámolnak az emberek tömeges pusztulásáról, magyarokéről, oroszokéről egyaránt. Az 5000 magyar áldozat mellett (Kádár adta meg a számot az érdeklődő kínai vezetőnek, Csou-En-lajnak 1956 decemberében), szovjet források (Kun Miklós interjúja – Beszélő.c3.hu/97/89/12htm. – letöltve: 2014.08.12.) szerint 2000 szovjet katona veszítette életét. A napokig az utcán heverő, mésszel leöntött holttestek elborzasztották az embereket. A magyar áldozatokat gyorsan összeszedték és elszállították, sokszor a legközelebbi téren hantolták el őket. A harcok intenzitását jól mutatja Szentpétery Tibor egykori haditudósítónak a kötetben nem közölt képe, amelyen elesett szovjet tankosok sisakjai vannak százzámra feltornyozva az Üllői úton. A szovjet vezetés súlyos döntéséhez, ami a második beavatkozáshoz vezetett, bizonyára hozzájárult, hogy a szovjet marsallok (Konyev, Zsukov, Szerov) vissza kívántak vágni az október 23-a és 29-e közötti súlyos vereségért.

A szerző nem terheli túl olvasóit elméleti fejtegetésekkel. Azt azonban már a kötet bevezetőjében leszögezi, hogy hamis a kommunista ideológia forradalomelmélete. Ugyanis, ha egy hatalomátvételt nem kísér a tömegek mozgalma, amely a társadalmi egyenlőségért és a demokráciáért szerveződik, akkor csak puccsról beszélhetünk, amelynek nyomán sor kerül a totális diktatúra bevezetésére. Ez történt 1917 októberében Oroszországban, nálunk 1919 márciusában, szemben a Nagy Francia Forradalommal és az 1848-as forradalmakkal. A könyv végén a szerző a forradalom történelmi helyének kijelölésekor külföldi és emigráns magyar (Csonka Emil) szerzők írásaival erősíti meg álláspontját. A munka azt sugallja, hogy a forradalom pozitív kifejtéssel végződhetett volna, ha a demokráciát, nemzeti önrendelkezést és a szociális változások javát megőrizni kívánó Nagy Imre és Bibó István elképzeléseit nem keresztezik szélsőséges álláspontok. Nagy Imre politikáját magyarországi hívein kívül, sem az emigráció, sem a külföldi elemzők nem értették meg. Valójában csak mártíriumuk ébresztette rá a hazai és a nemzetközi közvéleményt Bibó és Nagy szerepének jelentőségére. Nem kedveztek a nemzetközi fejlemények sem elképzeléseiknek: a keleti és a nyugati hatalmi politika semmibe vette a magyarok általuk közvetített többségének vágyát az osztrák, vagy legalább a finn példa követésére.

Szabó A. Ferenc